

PRIMOŽ GAŠPERIČ, VESNA JERBIČ PERKO, JANI KOZINA*

Kočevsko med tnalom in nakovalom: zgodovina političnega eksperimentiranja

IZVLEČEK

Članek predstavlja zgodovinski razvoj Kočevskega v luči političnega eksperimentiranja od druge svetovne vojne do danes. Jedro empiričnega preučevanja je bilo obdobje 1991–2021, ko se Kočevsko sooči z gospodarskim zatonom in družbenimi pretresi, ki so posledica preteklih političnih odločitev. Preučili smo razpoložljivo literaturo in statistične podatke ter izvedli deset intervjujev s ključnimi lokalnimi deležniki, na podlagi katerih smo izluščili tri obdobja sodobnega razvoja Kočevskega. Poosamosvojitveni prehod (1991–2010) označuje propad industrijskih podjetij, neodzivnost lokalnega okolja in vsesplošno razvojno nazadovanje. Vzpostavitev nove lokalne oblasti (po 2010) je prinesla razvojni zasuk, oživljanje gospodarstva in spremembo miselnosti. Še trajajoče obdobje (po 2016) pa pomeni prihod uveljavljenega mednarodnega podjetja in izboljšanje zunanje podobe Kočevskega.

KLJUČNE BESEDE

zgodovina Kočevja, deindustrializacija, sprememba oblasti, lokalna identiteta, gospodarski razvoj, politično eksperimentiranje.

ABSTRACT

THE KOČEVJE REGION BETWEEN THE HAMMER AND THE ANVIL: A HISTORY OF POLITICAL EXPERIMENTATION

The article presents the historical development of the Kočevje region in light of political experimentation from the Second World War to present day. The core of the empirical study is the period between 1991 and 2021, when the Kočevje region confronted economic decline and social turmoil, which were a consequence of past political decisions. We studied the available literature and statistical data and conducted ten interviews with key local stakeholders, based on which we then identified three periods of the contemporary development of the Kočevje region. The post-independence transition (1991–2010) marked the destruction of industrial companies, the non-responsiveness of the local environment, and the overall stagnation in development. The establishment of new local government (after 2010) brought about a developmental shift, the economic revival, and a change in mentality. The current period (after 2016), on the other hand, represents the arrival of an established international company and an improvement in the external image of the Kočevje region.

KEY WORDS

history of Kočevje, deindustrialisation, change of power, local identity, economic development, political experimentation

* Primož Gašperič, dr., znanstveni sodelavec, ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, Ljubljana, Slovenija, primoz.gasperic@zrc-sazu.si, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6736-1308>
Vesna Jerbič Perko, univ. dipl. geografinja, muzejska svetovalka, direktorica, Pokrajinski muzej Kočevje, Kočevje, Slovenija, vesna.jp@pmk-kocevje.si
Jani Kozina, doc. dr., znanstveni sodelavec, ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, Ljubljana, Slovenija, jani.kozina@zrc-sazu.si, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9438-6877>

UVOD

Kočevsko je z zgodovinskega in geografskega vidika specifična pokrajina, ki so jo v srednje-evropskem prostoru odločilno zaznamovali zunanji politični in gospodarski vplivi. Pod pojmom Kočevsko mislimo na območje Kočevske Male gore s Kočevskim rogom, Stojne, Goteniško-reškega pogorja ter Kočevskega polja, Dragarske doline, Goteniško-reškega podolja in Črmošnjiške doline s Poljansko dolino.¹ Kot obrobno nenaseljeno območje v poznem srednjem veku je za več kot 600 let postalo prostor kazenske in gospodarske naselitve nemško govorečih prebivalcev.² Po razdelitvi slovenskega ozemlja med okupatorje v drugi svetovni vojni, preselitvi kočevskih Nemcev na južno mejo nemškega rajha in vojnem opustošenju je območje postalo izpraznjeno kot nobeno drugo v Sloveniji. To je novi socialistični oblasti v povojni Jugoslaviji dalo ustrezen poligon za izvajanje gospodarskih, družbenih in zemljiških reform. Takratni politični vrh je zaradi bližine vojaško zaščitene območja v okolici Gotenice in Kočevske Reke dovoljeval le omejen razvoj in hkrati na območje (ponovno) naseljeval politično sporne kadre iz drugih delov Slovenije. Po razpadu Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) se je Kočevsko znašlo na robu državnega ozemlja brez jasnih nacionalnih vizij za prihodnost in z apatično lokalno skupnostjo. Po dveh desetletjih vsesplošnega nazadovanja je doseglo gospodarsko in socialno dno kot območje z velikimi strukturnimi težavami in najvišjo brezposelnostjo v državi. Obrat na bolje se je začel pred dobrim desetletjem z oblikovanjem kočevske ljudske iniciative, ki je z lastno razvojno vizijo v regijo pripeljala prodorne projekte, kot sta prihod tuje multinacionalke in ponovna vzpostavitev železniške povezave z osrednjo Slovenijo. Tako se zdi, da so se po desetletjih politične marginalizacije in družbenega zatiranja končno začele uresničevati besede Ivana Cankarja iz drame *Hlapci* (1910), ki kot napis krasijo več kočevskih kulturnih obeležij: »Narod si bo pisal sodbo sam.«

Pričujoči prispevek želi predstaviti zgodovinski razvoj Kočevskega v luči političnega eksperimentiranja od druge svetovne vojne do danes, pri čemer se glavnina empiričnega dela osredinja predvsem na obdobje 1991–2021 v občini Kočevje. Osredje zanimanja so posledice zunanjih vplivov in notranjih (ne)zmožnosti sodobne razvojne perspektive regije. Temeljno raziskovalno vprašanje je, kako so pretekle zunanje in notranje politične odločitve (so)oblikovale sodobne spremembe in razvoj

lokalne skupnosti na Kočevskem. V ta namen smo preučili ključne družbeno-gospodarske dogodke oziroma mejnike zgodovinskega razvoja in vlogo ključnih akterjev v zadnjih treh desetletjih.

Članek je vsebinsko razdeljen na dva dela. V prvem delu prikazuje oris Kočevskega od poselitve do današnjih dni, pri čemer je poudarek na regionalnih značilnostih, ki delajo Kočevsko v zgodovinskem in geografskem smislu posebno in zanimivo ne samo v državnem, ampak tudi mednarodnem merilu.³ Posebna pozornost je namenjena kontekstualizaciji zunanjih političnih vplivov, ki so usodno zaznamovali pokrajino in njene prebivalce. Zgodovinski oris smo naredili s preučevanjem sekundarnega arhivskega gradiva, vključno z obravnavo časopisnih člankov iz arhiva časopisne hiše Delo, in z analizo statističnih podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (SURS). Zbrana literatura in viri so nam ponudili vpogled v zgodovino Kočevskega ter njegovih političnih, prebivalstvenih, gospodarskih in kulturnih posebnosti.

V drugem delu se članek poglobljeno osredinja na obdobje po osamosvojitvi Slovenije. S pomočjo polstrukturiranih intervjujev smo želeli izvedeti, kateri so bili ključni dogodki oziroma mejniki v razvoju Kočevskega v zadnjem 30-letnem obdobju in kako so nanje vplivali različni ključni akterji. Na ta način smo želeli izvedeti, kako pretekle politične odločitve in odločevalske strukture vplivajo na sodoben razvoj regije. V ta namen smo med februarjem in junijem 2022 intervjuvali deset ključnih deležnikov s Kočevskega, ki so predstavniki različnih javnih podjetij, občinske uprave, javnih in zasebnih zavodov ter turističnega in nevladnega sektorja. Intervjuji so v povprečju trajali uro in pol: najkrajši je trajal dobro uro, najdaljši pa skoraj dve. Intervjuvanci so sicer opredelili različne mejnike v razvoju Kočevskega, ki pa v grobem zamejujejo tri obdobja z zelo različnim razvojnim predznakom. Poosamosvojitveni prehod Kočevskega (1991–2010) označuje predvsem propad skoraj vseh večjih industrijskih podjetij, nezmožnost odzivanja lokalnih oblasti in deležnikov na nove politične in gospodarske izzive ter vsesplošno nazadovanje v obliki visoke brezposelnosti in odseljevanja mladih. Sprememba lokalne oblasti ob koncu tega obdobja je prinesla novo razvojno pot Kočevskega (po 2010), kar se je odrazilo v spremembi načina delovanja občinske uprave in lokalnih deležnikov, oživljanju gospodarstva in spremembi miselnosti. To so potrdili vsi intervjuvanci,⁴ pozitivne gospodarske

1 Ferenc, *Kočevska*, str. 18–19.

2 Simonič, *Zgodovina*; Rus, *Jedro*.

3 Perko et al., *Landscape macrotypologies*.

4 Intervjuji od 1 do 10.

spremembe pa nakazala številna podjetja (na primer Intersocks, Melamin, Rotis). Kot prikazujemo v rezultatih, sta vrh tega obdobja pomenila prihod japonskega podjetja Yaskawa in rast drugih podjetij (po 2016), kar je vplivalo na povečanje števila delovnih mest ne le v proizvodnji, ampak tudi v storitvah (izobraževanje) in infrastrukturi (revitalizacija železniške proge). Z novimi razvojnimi projekti se je izboljšala tako samopodoba lokalnih prebivalcev kot zunanja podoba regije, ki je v večji meri privlačnejša za investicije, turizem in druge oblike sodelovanja.

V sklepu smo sintezo mnenj intervjuvancev povezali z zgodovinskim orisom regije, s čimer smo pridobljene podatke prepletli z zgodovinskimi dejstvi in podali iztočnice za boljše razumevanje (ne)razvoja Kočevskega. Članek je tako nadgradnja raziskovanja polpretekle zgodovine Kočevskega (na primer Ferenc,⁵ Moric,⁶ Jaklitsch)⁷ z vidika njegovih sodobnih in prihodnjih razvojnih perspektiv.

ZGODOVINSKI ORIS KOČEVSKEGA OD POSELITVE DO DANAŠNJIH DNI

Kočevsko zaznamuje posebna zgodovina, katere temelj so naravne danosti in lega: neprehodni prostrani gozdovi, ostro podnebje, zakrasedlost in pomanjkanje površinske vode, slabša rodovitnost prsti, oddaljenost od večjih središč in slabe prometne povezave. To ozemlje je bilo do poznega srednjega veka precej neobljudeno, a so Slovenci do 13. stoletja poselili vsa dostopna in za kmetovanje primerna območja.⁸ Grofje Ortenburški so sredi 13. stoletja prejeli v fevd obsežna območja na Dolenjskem.⁹ Zaradi gospodarskih razlogov so od tridesetih let 14. stoletja Kočevsko naselili z nemško govorečimi kmeti iz Koroške in Tirolske v današnji Avstriji.¹⁰ Zgodovina je pokazala, da so usodo kočevskih Nemcev ali Kočevarjev¹¹ zaznamovale selitve.¹² Na prelomu iz 14. v 15. stoletje se konča zunanja kolonizacija, ki jo tvorijo priseljenci z oddaljenih območij. Sledi ji notranja kolonizacija, pri kateri prebivalci večjih naselij krčijo gozd in ustanavljajo nova naselja v osrčju Kočevskega in ki oblikuje njegovo poselitveno podobo.¹³

V geografski zaprtosti in odročnosti pokrajine so kočevski Nemci iz roda v rod ohranjali svoje šege, običaje, nošo in govorico ter se več kot 600 let ohranili kot edinstven jezikovni in kulturni otok sredi slovenskega etničnega ozemlja.¹⁴ Sodobne raziskave jezikovnih praks nakazujejo, da je šlo kljub prevladi kočevščine na celotnem območju za preplet tudi nemškega, slovenskega, hrvaškega in romskega jezika.¹⁵

Številni turški vpadi v 15. in 16. stoletju so močno vplivali na razvoj in poselitev Kočevskega. Neposredna posledica je bila podelitev mestnih pravic Kočevju (1471), ki je bilo dve leti prej uničeno v turškem napadu. Da bi obubožanim krajem gospodarsko pomagal, je rimsko-nemški cesar Friderik III. Habsburški leta 1492 izdal t. i. krošnjarski patent, s katerim je prebivalcem podelil pravico do svobodne trgovine z lastnimi izdelki po vseh deželah tedanjega Svetega rimskega cesarstva.¹⁶ Patent so z različnimi dopolnitvami obnavljali vse do druge svetovne vojne. Okvirno med 17. in 20. stoletjem so se na temelju surovin lokalnega izvora razvile obrti: najbolj predelovanje lesa, pa tudi preja, tkalstvo, suknarstvo, klobučarstvo, usnjarstvo in krznarstvo.¹⁷ Kljub slabšim prometnim povezavam in geografski (ne)prehodnosti trgovanja niso ovirale naravne prepreke,¹⁸ razvilo se je tovarništvo,¹⁹ prisotno pa je bilo tudi tihotapstvo.²⁰ Značilna gospodarska dejavnost je bila krošnjarjenje, kar je pospešilo obrt in trgovino,²¹ kasneje pa vplivalo na opuščanje poljedelstva in izseljevanje.²²

Kočevsko je nekakšen zgodovinski unikum, ki ga je v narodnostno zavednem kartografskem delu *Zemljovid slovenske dežele in pokrajin* sredi 19. stoletja kot poselitveni otok (slika 1) prikazal gospodarstvenik, politik in geograf Peter Kozler.²³ To nas je spodbudilo, da smo pregledali stare atlase²⁴ in zemljevide²⁵ srednjega in velikega merila, na katerih je prikazano ozemlje Kočevskega. Tako smo si ustvarili zgodovinsko podobo prostora, kot so si jo predstavljali v preteklih stoletjih.

Začetki industrializacije na Kočevskem segajo v prvo polovico 19. stoletja, ko je nastalo nekaj manjših industrijskih podjetij. Knezi Auersper-

5 Ferenc, *Kočevska*; Ferenc, *Prikrito*.

6 Moric, *Domovina*; Moric, *A German*.

7 Jaklitsch, *Pozabljeni sosed*.

8 Ferenc, *Kočevska*, str. 31.

9 Adam, *Donese*, str. II; Kosi, *Gospodje Turjaški*.

10 Ferenc, *Kočevska*, str. 31, 32; Simonič, *Zgodovina*.

11 Jaklitsch, *Pozabljeni sosed*.

12 Moric, *Domovina*, str. 85.

13 Simonič, *Zgodovina*, str. 61.

14 Ferenc, *Kočevska*, str. 9.

15 Moric, *A German*.

16 *Ribnica skozi stoletja*; Gradišnik, *Ribnica*.

17 Rustja, *120 let*, str. 135.

18 Zajc, *The Kolpa*.

19 Hacquet, *Abbildung*, str. 85; Valenčič, *Tovorništvo*.

20 Južnič, *Južna meja*, str. 15.

21 Simonič, *Zgodovina*.

22 Ferenc, *Kočevska*, str. 46, 47.

23 Kordiš, *Peter Kozler*.

24 Perko, *The first world atlas*.

25 Gašperič, *A new standardized methodology*.

Slika 1: Izrez iz Zemljovida slovenske dežele in pokrajin z letnico 1853, na katerem je s temno črto označeno ozemlje Kočevskega, ki so ga poseljevali kočevski Nemci (hrani: Zemljepisni muzej GIAM ZRC SAZU).

gi, kasnejši kočevski vojvode in gospodarji Kočevskega od 17. stoletja dalje, so že zgodaj začeli posegati tudi v neagrarno proizvodnjo, zlasti železarstvo, lesnopredelovalno industrijo in steklarstvo, pravi začetki industrije pa se oprejo na premogovništvo.²⁶ Leta 1803 so začeli na območju Kočevskega kopati rjavi premog.²⁷ Rudnik rjavega premoga Kočevje je bil do leta 1965 največji industrijski obrat na Kočevskem in os, okoli katere se je v preteklosti vrtel velik del življenja v Kočevju. Omeniti velja, da je bil kočevski rudnik edini večji v Sloveniji, v katerem so tako v jami kot na površinskem kopu in v separaciji vse do zapiranja v sedemdesetih letih 20. stoletja delale tudi ženske.²⁸ Zaradi naravnih danosti je imel v industrializaciji pomembno vlogo tudi gozd. Prva parna žaga v Kočevju in hkrati na Slovenskem se je pojavila leta 1844. Žaga v Kočevskem rogu je začela delovati leta 1895. Najuspešneje je delovala med letoma 1901 in 1919 ter je tedaj veljala za

največji in najsodobnejši lesnopredelovalni obrat na Slovenskem. Industrija je les uporabljala kot pomožno surovino pri izdelovanju steklarskih in železarskih izdelkov, vendar je razvoj gozdnega in lesnega gospodarstva zaostajal zaradi slabih prometnih povezav.²⁹ Pomembno gospodarsko vlogo je imela tudi tekstilna industrija, ki je nastala kot odgovor na potrebe slovenskega in širšega jugoslovenskega tržišča. V njej je prevladovala ženska delovna sila. Zlasti v tridesetih letih 20. stoletja, ko je zaradi nazadovanja drugih gospodarskih panog, predvsem premogovništva in lesne industrije, delo izgubilo veliko moških, so tekstilne delavke s svojim zaslužkom pomagale preživeti družinam.³⁰

Leta 1885 je kočevski premogovnik kupila Trboveljska premogovna družba. Začeli so z večjimi vlaganji v rudniške in podporne obrate ter proizvajali elektriko celo za potrebe razsvetljevanja nekaterih mestnih ulic. Zatem je Kočevje zaradi velikih potreb zgradilo lastno elektrarno in je bilo

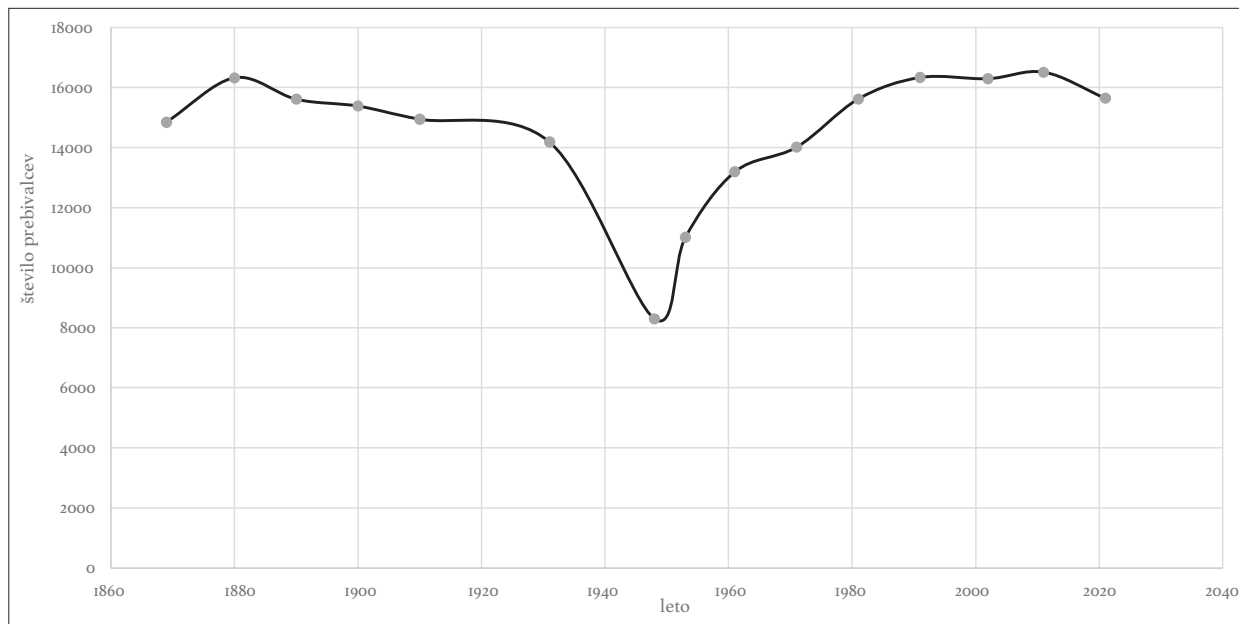
26 Ferenc, *Kočevska*, str. 41.

27 Šorn, *Premogovništvo*, str. 23.

28 Jerbič Perko, *Rudnik*.

29 Ferenc, *Kočevska*, str. 101.

30 Jerbič Perko, *Industrija*.

Slika 2: Spremembe števila prebivalcev v občini Kočevje v obdobju 1869–2021.³¹

leta 1896 prvo mesto v Sloveniji, ki je dobilo javno elektriko. Leta 1893 so odprli železniško progo Ljubljana–Kočevje, ki je bila zgrajena predvsem za odvoz lesa iz kočevskih gozdov in premoga iz kočevskega rudnika.³² Železnica je omogočila nastanek novih in večjih žag ter razširitev oglarstva na vse kočevske gozdove. Povečano pridobivanje premoga je privabilo številne rudarje, ki so se v Kočevje priselili s svojimi družinami. Povečini so bili z območja današnje Slovenije.³³ Po razpadu Avstro-Ogrske monarhije je začel premogovnik vse bolj nazadovati. Leta 1920 je bilo v rudniku zaposlenih 965 rudarjev, leta 1932 pa le še 200. Zaradi potopitve in uničenja številnih rudniških naprav je bilo po drugi svetovni vojni potrebno veliko truda in obnovitvenih del, da se je lahko premogokopno delo nadaljevalo.³⁴ Število prebivalcev je bilo na območju današnje občine Kočevje od prvega popisa Habsburške monarhije leta 1869 do druge svetovne vojne razmeroma stabilno in je znašalo okoli 15.000. Nato je v mestu in okolici znatno upadlo (slika 2). Poglavitni vzrok je bila izselitev kočevskih Nemcev. Aprila 1941 so si slovensko ozemlje razdelile Nemčija, Italija in Madžarska. Nadzor nad Kočevskim je prevzela Italija, Hitlerjevo vodstvo pa je izdalo ukaz, naj se vsi Kočevjarji, ki se imajo za Nemce, izselijo v staro prvotno domovino,³⁵ torej Nemčijo. Tako se je pozimi 1941/1942 iz 176 naselij izselilo 11.509 oseb.³⁶

S tem je Kočevje z okolico zapustila večina prebivalcev, med njimi skoraj vsi Nemci, ki so se sprva preselili na Štajersko, leta 1945 pa se umaknili predvsem v begunska taborišča v Avstriji.³⁷ Poleti 1942 so italijanski okupatorji sprožili veliko ofenzivo. Povzročila je veliko razdejanje, saj so požigali in rušili opuščene vasi na Kočevskem, ker so nudile zavetje partizanom.³⁸ Prvi povojni popis prebivalstva leta 1948 je na Kočevskem tako naštel samo okoli 8000 ljudi. Kočevje je bilo med vojno kar dvaindvajsetkrat bombardirano (slika 3) in je bilo med najbolj prizadetimi mesti v Sloveniji.³⁹ Ob koncu vojne je bila industrija skoraj popolnoma uničena. Po vojni so izseljeni Kočevjarji nenadoma postali brezdomci, gozdovi Kočevskega roga pa so s svojimi grobišči pomenili sinonim za povojne množične pomore na Slovenskem.⁴⁰ Zaradi velikega obsega prikritih lokacij pokopa žrtev se v novjšem času izvajajo poglobljene raziskave s sodobnimi zgodovinskimi in geografskimi informacijskimi metodami.⁴¹

Zaradi izpraznjenega ozemlja so slovenske oblasti od leta 1945 Kočevskemu namenile posebno vlogo. Nova oblast iz nacionalnih in gospodarskih razlogov ni dovolila obnove porušenih in požganih vasi kočevskih Nemcev, ampak je celo načrtno uničevala njihovo kulturno dediščino. V mesto in njegovo okolico so se naseljevali novi prebivalci iz vse Slovenije in nekdanje Jugoslavije, obsežna območja v notranjosti Kočevskega pa

³¹ Vir podatkov: SURS, Izbrani podatki po občinah.

³² Rustja, *120 let*, str. 244.

³³ Ferenc, *Kočevska*, str. 97.

³⁴ Jerbič Perko, *Rudnik*.

³⁵ Gorjan-Borko, *Geografija mesta Kočevja*.

³⁶ Ferenc, *Kočevska*, str. 676.

³⁷ Friš et al., *Slovenska politična emigracija*, str. 1076.

³⁸ Ferenc, *Kočevska*, str. 180–186.

³⁹ Bernik, *Kočevje*; Guštin et al., *Osvoboditev Kočevske*.

⁴⁰ Ferenc, *Kočevska*, str. 531.

⁴¹ Mikša in Lampič, *Podatkovna*; Lampič et al., *Razširitev*.

Slika 3: Napad ameriških bombnikov na Kočevje 14. 4. 1945 (sliko hrani: Via Tinus le Roux).⁴²

so ostala prazna.⁴³ Število prebivalcev je predvojno stanje doseglo v 70. letih 20. stoletja. Do 90. let je naraslo na okoli 16.000, od tedaj dalje pa se ni bistveno spreminjalo. Kočevsko je bilo območje, ki je po vojni doživelo največje spremembe v sestavi zemljišč na Slovenskem. Na ozemlju z izrazito zasebno obdelovalno sestavo zemljišč so oblasti uvedle velikopotezno socialistično gospodarstvo z drugačnim obdelovalnim načinom, ki je spremenil obliko, velikost, uporabo in lastništvo zemljišč.⁴⁴ Do slovenske osamosvojitve leta 1991 so bile glavne gospodarske panoge rudarska, lesna, tekstilna, transportna in kemična industrija, danes pa je edino večje podjetje, ki se je ohranilo iz tistih časov, kemična tovarna Melamin. Do leta 1965 je bil premogovnik najmočnejše industrijsko podjetje, ki je zaposlovalo do 1000 delavcev. Leta 1961 so ukinili dnevni kop, zaradi pomanjkanja zalog pa so rudnik v začetku 70. let začeli opuščati in ga leta 1978 dokončno zaprli. Prekvalifikacija odvečnih delavcev in s tem reševanje delovnih mest je v veliki meri potekala prek razvijajočega se podjetja Industrija transportnih sredstev (ITAS).⁴⁵ Ostala podjetja so se razvila iz obrtnih delavnic zaradi potreb povojne obnove ter surovin in površin, ki so bile na voljo.⁴⁶ Število obrtnikov in obrti je po vojni upadlo. Trgovina je

bila v rokah kmetijskih zadrug. Krošnjarjenje so močno omejili, s številnimi omejitvami pa zatrli.⁴⁷

Leta 1991 je po razpadu SFRJ Slovenija postala samostojna država. To je v Kočevju povzročilo veliko gospodarsko krizo, med katero so propadli nekdanji velikani lokalne industrije. Že pred osamosvojitvijo se je na robu stečaja znašel ITAS, ki je v najboljših časih zaposloval več kot 1000 ljudi. Njegovo dejavnost je nadaljevalo podjetje ITAS-CAS, a v precej manjšem obsegu s približno 100 zaposlenimi. Sedaj je to podjetje prevzelo tuje podjetje Putzmeister.

Obdobje po osamosvojitvi je tako zaznamovala visoka stopnja brezposelnosti, ki je občasno presegala 20 % in je bila med najvišjimi v Sloveniji.⁴⁸ Po podatkih Zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije so težave lokalne delovne sile predvsem neugodna izobrazbena sestava, nizka stopnja usposobljenosti in dolgotrajna brezposelnost. Velike razvojne ovire pa so po mnenju lokalnega prebivalstva tudi premajhno sodelovanje in povezovanje, negativna miselnost o zasebnem podjetništvu, velika apatija in nepripravljenost na lastno pobudo.⁴⁹

Po podatkih iz obdobja 2007–2022 (slika 4) je jedro kočevske industrije poleg Intersocksa (okrog 200 zaposlenih), Melamina (okrog 180 zaposle-

⁴² Via Tinus le Roux: Kocevje attacks.

⁴³ Ferenc, *Kočevska*, str. 376, 396.

⁴⁴ Gorjan-Borko, *Geografija mesta Kočevja*.

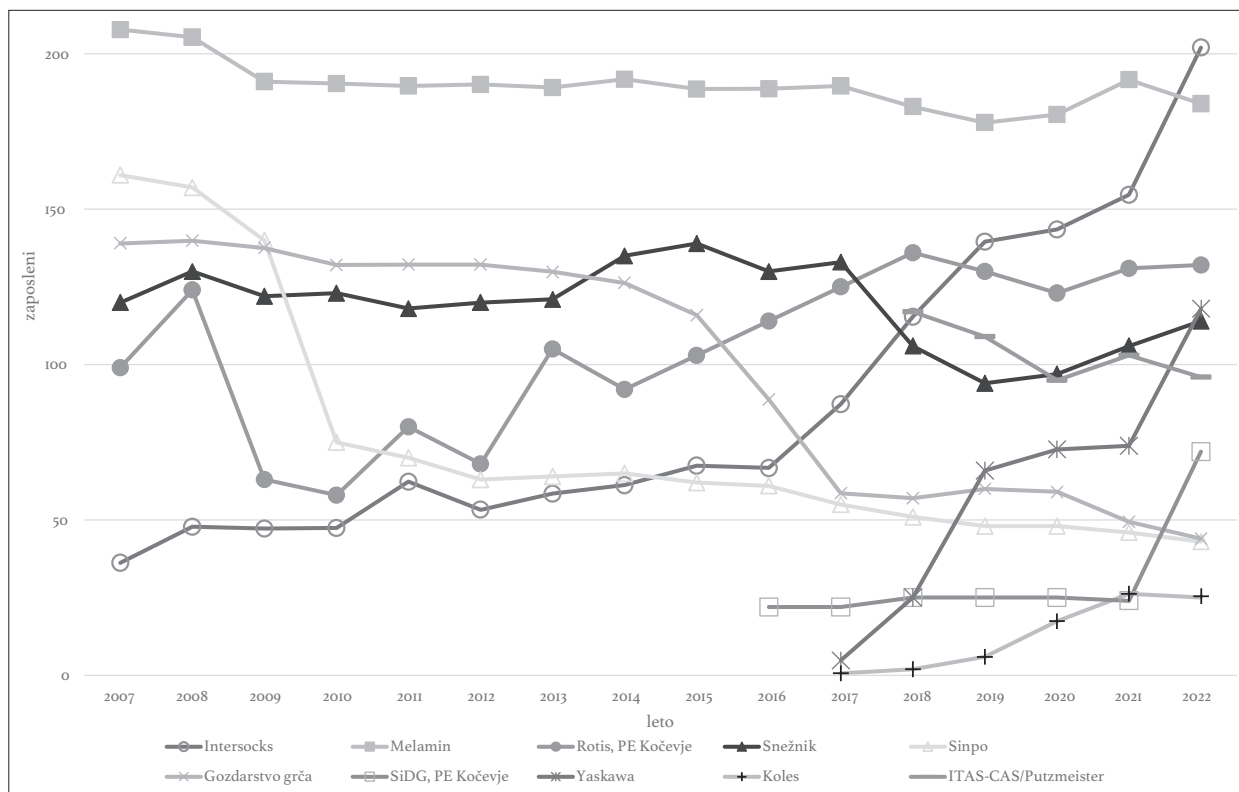
⁴⁵ Ferenc, *Kočevska*, str. 360.

⁴⁶ Jerbič Perko, *Industrija*.

⁴⁷ Ferenc, *Kočevska*, str. 364–365.

⁴⁸ Fajfar, *Kočevska* potrebuje več podjetnosti.

⁴⁹ Fajfar, *Kočevska* potrebuje več podjetnosti; Fajfar, Dve razvojni agenciji.

Slika 4: Podatki o številu zaposlenih v večjih kočevskih podjetjih v obdobju 2007–2022.⁵⁰

nih), Rotisa (okrog 130 zaposlenih), Yaskawe in Putzmeistra tvorijo manjša podjetja, kot sta Koles in Gozdarstvo grča s po nekaj deset zaposlenimi. Od leta 2016 je v Kočevju sedež državnega gozdarja Slovenski državni gozdovi (SiDG), ki ima v celotni Sloveniji okrog 380 zaposlenih. Od tega jih je v PE Kočevje zaposlenih okrog 70, v sami upravi podjetja pa okrog 35.⁵¹ SiDG je večinski lastnik Snežnika, še enega kočevskega gozdarskega podjetja (okrog 115 zaposlenih) in hčerinskega invalidskega podjetja Sinpo (okrog 40 zaposlenih).⁵²

V zadnjih letih prevladuje pozitiven impulz na področju industrijskega razvoja, izobraževanja in prometne povezanosti. Tuje investicije japonskega podjetja Yaskawa, ki je največji proizvajalec industrijskih robotov na svetu, so začele ustvarjati nova delovna mesta. Yaskawa je Kočevje izbrala kot prvo lokacijo v Evropi za proizvodnjo robotov. S poskusnim obratovanjem so pričeli konec leta 2018, leta 2022 je bilo v Kočevju zaposlenih okrog 115 ljudi, načrtujejo pa tako širitev proizvo-

dnje kot povečevanje števila zaposlenih.⁵³ Temu razvojnemu impulzu sledi tudi prilagoditev izobraževanja, saj so v Kočevju po 15 letih uvedli program strojni tehnik.⁵⁴ Poleg Yaskawe so povečevanje števila delovnih mest v zadnjem času napovedala še podjetja Koles, Gozdarstvo Grča, Rotis in Intersocks, kar naj bi prineslo 700 novih zaposlitev.⁵⁵ Kot enega zadnjih dosežkov na področju transporta pa velja omeniti izboljšanje železniške povezave Ljubljana–Kočevje. V začetku leta 2021 je po več kot 50 letih na tej relaciji ponovno zapepeljal potniški vlak.

KLJUČNI DOGODKI IN OBDOBJA V RAZVOJU KOČEVSKEGA V ČASU SAMOSTOJNE SLOVENIJE

Poosamosvojitveni prehod Kočevskega (1991–2010)

Ob razpadu SFRJ in nastanku Slovenije kot nove in neodvisne države je Kočevje doživelo gospodarski šok, ki se je sprevrgel v dolgoročno socialno krizo in krizo identitete. Temeljni šoka so bili postavljeni že v predhodnem obdobju, ko od postopnega zapiranja rudnika v sedem-

⁵⁰ Viri podatkov: AJPES, Poslovni register Slovenije; Companywall, Koles; podjetje Rotis za PE Kočevje; podjetje SiDG za PE Kočevje; podjetje Snežnik za Snežnik in Sinpo; za nekdanje podjetje ITAS–CAS nam podatkov za čas pred letom 2018 ni uspelo pridobiti, ostala podjetja pa so nastala pred letom 2007 ali v času začetka posamezne krivulje.

⁵¹ Vir podatkov: podjetje SiDG, PE Kočevje.

⁵² Vir podatkov: podjetje Snežnik.

⁵³ Gole, Kočevje; Tomažič, Postavljen temeljni kamen.

⁵⁴ Gole in Rajšek, »Ne pride vsak dan ...«.

⁵⁵ Gole, Kočevje.

desetih letih do začetka devetdesetih let ni bilo mogoče zaznati opaznega novega razvoja. Za to obdobje je značilna predvsem prekvalifikacija odvečnih rudniških delavcev in s tem reševanje delovnih mest prek podjetja ITAS, ki pa se je že pred osamosvojitvijo znašlo na robu stečaja. Razpad nekdanje skupne države je pomenil izgubo trgov ter propad nekdanjih večjih zaposlovalcev v lesni, tekstilni in gradbeni industriji. Propadu gospodarstva je sledila »divja« privatizacija podjetij in nepremičnin, kar je običajno vodilo v propadanje posesti. Dodatno razvojno omejitve lokalnega gospodarskega razvoja je pomenil velik delež državnega lastništva. Podjetja, ki niso propadla ob razpadu nekdanje skupne države, so dokončen udarec doživela ob nastopu svetovne finančno-gospodarske krize leta 2008 (slika 5). Edino podjetje, ki se je ohranilo iz časov SFRJ in uspešno deluje še danes, je kemična tovarna Melamin. Posledice gospodarskega nazadovanja so bile dolgotrajna in visoka brezposelnost, povečanje dnevne mobilnosti v Ljubljano in druga regionalna središča ter izseljevanje (izobraženih) mladih. Propadu gospodarstva je sledilo družbeno in kulturno nazadovanje, saj je v vsakdanjem življenju šlo za spontan in dinamičen odnos med uradno ideologijo in civilno družbo ter posamezniki.⁵⁶ Izpostaviti velja predvsem ukinjanje nekaterih srednješolskih programov, kar je dodatno spodbudilo izseljevanje mladih, zlasti proti koncu devetdesetih let. Zasvojenost z alkoholom in prepovedanimi substancami ter depresija sta spremljali vse bolj revno prebivalstvo. Ogromno ljudi je bilo odvisnih od pomoči Rdečega križa in Slovenske karitas. Veliko je bilo apatije, melanholije, vdanosti v usodo in pričakovanj, da jim zaposlitev in določene občinske dobrine kar pripadajo, pri ljudeh od drugod pa prepričanje, da je Kočevje »nekje daleč« ter pomeni prisposodobu za povojno obračunavanje, zaprtost in »temačnost«. Tovrstni vplivi se med delom prebivalstva kažejo še danes. Kot se je slikovito izrazila intervjuvana oseba, ki je več desetletij delala v izobraževalni ustanovi in je aktivna v lokalnem okolju: »V glava so rampe še vedno dol.«⁵⁷

Negativni plati poosamosvojitvenega družbeno-gospodarskega prehoda je treba dodati pozitivne vidike tega obdobja, ki jih zaznamujeta zlasti odpiranje območja navzven in izboljšanje stanja na področju infrastrukture. Kočevsko je bilo takoj po drugi svetovni vojni negativno zaznamovano s pobjem domobrancev in civilnega prebivalstva⁵⁸

v Kočevskem rogu ter vzpostavitev zaprtega vojaškega območja v okolici Gotenice in Kočevske Reke.⁵⁹ Z uspešno osamosvojitvijo Slovenije in menjavo političnega sistema se je Kočevje z ideološkega vidika sprostilo in osvobodilo negativnega prizvoka »režimskega« mesta. Začelo se je fizično in miselno odpiranje prostora. To se je kazalo tako v svobodnem prehajanju prebivalstva kot v (skromnem) razvoju turizma. Vstop v Evropsko unijo leta 2004 je Sloveniji omogočil črpanje evropskih sredstev za razvoj. Tako je Kočevje začelo sanacijo javne infrastrukture (prometnice, zgradbe), kar je predstavljalo temelj za nadaljnje delo in razvoj. V tem času so že obstajale tudi spodbude za industrijsko dejavnost, pri čemer pa Kočevje ni bilo resneje udeleženo vse do začetkov razvojnega programa Pokolpje leta 2011.

Intervjuvanci med glavnimi akterji poosamosvojitvenega prehoda povečini niso izpostavili konkretnih ljudi. Po mnenju predstavnikov občinske uprave, javnega podjetja in šolstva⁶⁰ je namreč šlo za kompleksen preplet številnih političnih in gospodarskih okoliščin, ljudi in dejanj. Kljub temu pa naj bi vidnejšo vlogo odigrali politični odločevalci, pri čemer izstopajo zlasti župan Janko Veber (na čelu občine v obdobju 1994–2010) s svojo ekipo in menedžerji večjih industrijskih podjetij. Veber je sicer izvedel nekatere pozitivne spremembe na področju obnove javne infrastrukture (na primer vzpostavitev industrijske cone, občinski odkup delov nekdanjih tovarn, izgradnja športne dvorane in čistilne naprave, urejanje pojezerja, lobiranje za začetek prenove železniške proge Ljubljana–Kočevje), pri čemer je tudi kot poslanec državnega zbora uspešno izkoriščal povezave v državni politiki in dostop do sredstev. Eden od intervjuvancev je dejal, da je tedanji župan »pobral možnosti, ki jih je imel«.⁶¹ Vendar pa so bile te spremembe po mnenju večine intervjuvancev⁶² premajhne, da bi lahko bistveno vplivale na negativni gospodarski razvoj Kočevskega. Proces vsesplošnega družbeno-gospodarskega nazadovanja je trajal več kot dve desetletji, miselnost oblasti pa se je v veliki meri prenesla na lokalno prebivalstvo. Ko gre za zmožnost prebivalcev za doseganje sprememb, lahko govorimo o »naučeni nemoči«.⁶³

Skupna lastnost obeh vrst akterjev je bila podedovana tradicija oblasti iz socialističnega obdobja, za katero je bila značilna tesna sprema med politiko in gospodarstvom, ki pa v novonastalih

56 Klabjan, Graditi, str. 531.

57 Intervju 5.

58 Zajec, Kozija in Dejak, *Ušli so smrti*; Ferenc, *Prikrito*.

59 Šega, *Gotenica*.

60 Intervjuji 1, 2, 4, 5, 9 in 10.

61 Intervju 5.

62 Intervjuji 1, 2, 4, 5, 7, 9 in 10.

63 Intervju 5.

Slika 5: Hala in pomožni objekti nekdanjih servisnih delavnic ZKGP, TOZD Agroservis v Kočevju (foto: Jana Pintar, Pokrajinski muzej Kočevje).

razmerah ni vodila v razvojni preboj: »Menedžment je bil spolitiziran in ni bil sposoben opravljati svojih nalog.«⁶⁴ Eden od intervjuvancev je omenil, da je občina še pred nastopom Vebrovega županovanja pod pritiski menedžerjev najela kredite za podjetje ITAS, ki pa jih ni bilo sposobno vračati. Na podlagi časovne oddaljenosti, rezultatov njihovega dela in mnenja intervjuvancev lahko sklepamo, da so za obe skupini akterjev značilni neiznajdljivost, pomanjkanje podjetniške žilice in nerazumevanje razmer ob propadu nekdanje skupne države (izguba jugoslovanskih trgov ter menjava političnega in družbeno-gospodarskega sistema), hkrati pa je šlo za kontinuirano željo po uveljavljanju moči, vladanju in nadzoru. Za obe vrsti akterjev je veljalo, da so bili nepovezovalni, namesto tega pa so poudarjali klientelizem, kar je vodilo v učinke zaklepanja (angleško *lock-in effects*). Veber se je sicer v marsikaterem pogledu trudil spremeniti stvari na bolje, vendar je imel po mnenju intervjuvancev iz gospodarstva, izobraževalnih ustanov in občinske uprave marsikdaj zvezane roke: »Industrije ni mogel rešiti. Najprej se mora sama razgraditi.«⁶⁵ Menedžerji podjetij so po drugi strani v poosamosvojitvenih razmerah prepoznali možnost (lastnega) dobička ter z lobiranjem, krediti in vlaganjem kupili določene nepremičnine ali celotna podjetja, ki so sčasoma propadla. Če so politični akterji poizkušali zagotavljati vsaj določeno stopnjo javnega servisa, so menedžerji podjetij bodisi zaradi pretiranih lastnih interesov bodisi zaradi nesposobnosti povzročili propad gospodarstva in tako Kočevje za več desetletij pahnili v gospodarsko recesijo.

Sprememba lokalne oblasti (po 2010)

Proti koncu Vebrovega županovanja so se negativni gospodarski, družbeni in demografski procesi na lokalni ravni združili v sinergijske učinke s svetovno finančno-gospodarsko krizo, med ljudmi pa je čedalje bolj prevladovalo mišljenje, da slabše ne more biti. Zato se je začela vse bolj uveljavljati civilna pobuda lokalnih prebivalcev v obliki liste Moja Kočevska, ki ji zaradi nakopičenih težav ni bilo težko prepričati »dela prebivalstva Kočevske, ki je imelo vsega dovolj in je želelo spremembe«,⁶⁶ da je čas za menjavo lokalnega političnega vodstva. Njen predstavnik Vladimir Prebilič je tako leta 2010 na lokalnih volitvah v drugem krogu premagal Janka Vebra, svoj uspeh pa je ponovil tudi v letih 2014, 2018 in 2022. Posledice Prebiličevega županovanja so obsežne in v glavnem pozitivne ter se kažejo v učinkovitejši občinski upravi, povečanju zunanjih investicij (na primer Yaskawa in Intersocks), novih podjetij in javnih zavodih (na primer Kočevski les ter Javni zavod za turizem in kulturo Kočevje), zmanjševanju brezposelnosti in izseljevanja, krepitvi turizma (jezero, kamp, hostel), kulture (povečana ponudba kulturnih dogodkov) in izobraževanja (nov srednješolski program strojni tehnik) ter izboljšanju infrastrukture (odprtje kočevske železniške proge). Verjetno temeljna sprememba, ki je novemu vodstvu med ljudmi uspela, pa je po mnenju vseh intervjuvancev sprememba miselnosti, »da se da«. Na ta način se je v Kočevju okrepila lokalna identiteta in izboljšala skupnostna samopodoba mesta.

Novi župan je za razliko od prejšnjih oblastnikov pokazal »ogromno ambicije, neustavljivosti in želje po spremembah na bolje«,⁶⁷ hkrati pa je prekinil

64 Intervju 8.

65 Intervju 5.

66 Intervju 7.

67 Intervju 1.

Slika 6: Prihod prvega potniškega vlaka v Kočevje po prenovljeni železniški progi januarja 2021 (foto: Jože Gorše).

z logiko klientelizma, saj je prevladalo mnenje: »Prebilič je predvsem povezovalen.«⁶⁸ Posledica je bila vzpostavitev kulture sodelovanja: »Pomembno je bilo vzpostavljane ekipnega duha.«⁶⁹ Kot župan je začrtal smer aktivne politike. Spremenil je modus operandi delovanja občinske uprave, kjer se pred tem »ljude ni ljubilo«.⁷⁰ Njegova ekipa sodelavcev je z zagnanostjo in vizijo začela s projektnim delom, lobiranjem in pripravo dokumentov, da so lahko bili izvedeni določeni projekti, ki so sčasoma postali podlaga za privabljanje investorjev in oživljanje gospodarstva. Tako je našel skupni jezik z novejšo garnituro v razvoj usmerjenih gospodarstvenikov (na primer Hubert Kosler), ki sta jim skupna nagnjenost k tveganju: »Upat si in probat.«⁷¹ ter zavestno spodbujanje in povezovalje različnih deležnikov za doseganje učinkovitih rezultatov. Nadaljnja Prebiličeva lastnost, ki pa je podobna Vebrovi, je učinkovita mreža odločevalcev in drugih deležnikov na državni ravni. Kot profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, od koder so izšli mnogi sedanji politični kadri na državni ravni, ima dostop do informacij, znanj in moči odločanja. Ob tem ne gre spregledati, da je Prebilič že pred nastopom županske funkcije tudi sam opravljal zadolžitve v državni politiki. V letih 2006–2008 je bil osebni svetovalec predsednika stranke Socialnih demokratov Boruta Pahorja za področje notranjih zadev, v letih 2008–2011 pa je sodeloval z Uradom predsednika Republike Slovenije Danila Türka. Ne nazadnje je svoj politični kapital in zveze unovčil na predsedniških volitvah leta 2022, kjer je z 10,60 % glasov osvojil četrto mesto.

Kljub temu nekateri intervjuvanci⁷² ob novejših uspehih občine ostajajo kritični, da zaslug za vsesplošen razvoj ni mogoče pripisati zgolj enemu akterju in njegovi ekipi, ampak je za to deloma zaslužna tudi prejšnja oblast. »Veber je nastavil, Prebilič pa dokončal,«⁷³ menijo nekateri, ko je tema obuditev železniške povezave (slika 6). Intervjuvanci so tako opozorili na razvoj »odvisnosti od poti« (angleško *path-dependent development*): »Danes se ne zgodi, če ni včeraj.«⁷⁴ Nekateri intervjuvanci so dodatno omenili negativne posledice, ki se podobno kot proti koncu Vebrovega županovanja kažejo v predolgi lokalni vladavini iste ekipe (gledanje skozi prste svojim ljudem).⁷⁵ Tako obstaja nevarnost, da v Kočevju ponovno pride do učinkov zaklepanja (angleško *lock-in effects*), ki jih označujejo pasivna družba, odpornost na spremembe in klientelizem.

Prihod japonskega podjetja Yaskawa (po 2016)

Intervjuvanci so kot enega glavnih dosežkov Prebiličevega mandata poudarjali prihod japonskega podjetja Yaskawa, ki je največji proizvajalec industrijskih robotov na svetu. Menijo,⁷⁶ da je bil prihod tega podjetja ne samo nadaljevanje gospodarskega oživljanja mesta, ampak tudi temelj za razvoj drugih družbenih in kulturnih sektorjev. Jedro uspeha (do leta 2023) ni bilo število novih delovnih mest, temveč pridobitev statusa zanesljive in gospodarstvu prijazne regije, kar spodbuja prihod tujega kapitala in naložb. Tako si je Kočevje ne samo dvignilo notranjo samopodobo, ampak je s tem začelo spreminjati zunanjo

⁶⁸ Intervju 9.

⁶⁹ Intervju 7.

⁷⁰ Intervju 7.

⁷¹ Intervju 7.

⁷² Intervju 3, 5, 6 in 8.

⁷³ Intervju 3.

⁷⁴ Intervju 3.

⁷⁵ Intervju 6.

⁷⁶ Intervju 1, 3, 4, 7 in 10.

Slika 7: Yaskawina tovarna v Kočevju je pričela obratovati leta 2019 (foto: Bojan Štefanič, Atelje Iris).

podobo mesta, ki je vse bolj odprto za investicije, turizem in druge oblike sodelovanja.

Med intervjuvanci prevladuje mnenje,⁷⁷ da je novi župan pri lobiranju za prihod tega podjetja v Kočevje odigral ključno vlogo, poleg njega pa so bili za to zaslužni še vplivni posamezniki in vrh državne politike. Po teoriji akterjev v lokalnem in regionalnem razvoju⁷⁸ je potrebno plodno sodelovanje vseh treh vrst akterjev na različnih prostorskih ravneh – v Kočevju je v primeru Yaskawe prišlo ravno do tovrstne sinergije. Gonilo projekta je bila naveza med županom Prebiličem (krajevni vodja in institucionalni podjetnik) in gospodarstvenikom Hubertom Koslerjem (inovativni podjetnik), ki jo je ustrezno dopolnjevalo lokalno in državno institucionalno okolje. Kosler je z uspešnim in zanesljivim vodenjem Yaskawinega obrata v sosednji Ribnici od leta 1993 gradil temelje omenjenega prihoda japonskih investorjev v regijo. Župan je kot lokalni vodja povezoval vse niti s tem, da je odločno podprl projekt ter pomagal pri izvedbi vseh zahtev, želja in predlogov bodočega investitorja (spodbude, sprememba zakonodaje, lokacija). Prav tako je lobiral za spodbude na državni ravni ter s posameznimi dejanji neposredno pri vodstvu podjetja. Med posamezniki izstopa tudi dolgoletna ravnateljica Gimnazije in Srednje šole Kočevje Meta Kamšek, ki si je prizadevala za vzpostavitev novega izobraževalnega programa strojni tehnik. Prilagojeno izobraževalno okolje je namreč temelj, da bo lahko Kočevje v prihodnje zagotavljalo primeren razvoj delovne sile iz lastnega kadrovskega bazena. Država je pokazala poslušnost za podporo lokalnemu razvoju (zagotovitev spodbud, izgradnja železnice). Vlada Republike Slovenije je v mandatu 2014–2018 dejavno lobirala pri japonskih političnih in go-

spodarskih predstavnikih. Prihod Yaskawe v Kočevje (slika 7) lahko povezujemo z vzorci »uvažanja poti« (angleško *path-importation*), saj je šlo za prenos tradicije iz sosednje Ribnice, ki se ponaša z dolgoletno zgodovino kovinarske industrije (na primer podjetje Riko), in znanja iz širše regije (zaposlovanje visokousposobljenih dnevnih vozačev iz drugih krajev). Yaskawa na razvoj mesta trenutno vpliva neposredno prek investicij in delovnih mest, posredno pa prek psihološkega vidika zviševanja kredibilnosti Kočevja. Gre za nov statusni simbol in ugled na mednarodni ravni, ki bodoče tuje in domače investitorje/podjetja prepriča o varni naložbi ter urejenem gospodarskem okolju. Na ta način so svoje delovanje v zadnjih letih že razširila druga večja lokalna podjetja (na primer Intersocks, Melamin in SiDG). Zadnji v vrsti novih investorjev na južnem robu Slovenije je eden najbogatejših Slovencev, poslovnež Joc Pečecnik, ki je leta 2022 investiral v polnilnico vode Costella, zanima pa se za vlaganja v lesno podjetje Gozdarstvo grča. Delovanje Yaskawe, Intersocksa in drugih podjetij ima ugoden vpliv tudi na lokalne podizvajalce in razmah malega podjetništva. Bodoče povezovanje podjetij bi lahko vodilo k razmišljanju onkraj meja posameznega podjetja na širši sistemski ravni, tako v vse bolj uveljavljenem ekološkem kot v ekonomskem smislu.⁷⁹ Novi gospodarski impulzi pa vplivajo na večji optimizem med prebivalci Kočevskega.

Nekateri intervjuvanci so obenem izpostavili negativne vidike, ki so povezani s pretiranim opevanjem vloge in pomena novejšega industrijskega razvoja v mestu, ki naj bi bil »bolj marketing kot vsebina«.⁸⁰ Gre za to, da Yaskawa visokousposobljeno delovno silo uvažajo od drugod, medtem ko domačini večinomaasedajo slabo plačana

⁷⁷ Intervju 1, 3, 4, 6, 7, 9 in 10.

⁷⁸ Grillitsch in Sotarauta, Trinity; Bole et al., *From a mining town*.

⁷⁹ Džajić Uršič in Jelen, *From industrial district*, str. 23.

⁸⁰ Intervju 8.

delovna mesta v proizvodnji. S tega vidika med velikim delom lokalnega prebivalstva vlada razočaranje, saj so pričakovali, da bo v maniri »dobrih starih socialističnih časov« od sedaj dalje zanje poskrbljeno.

SKLEP

Posebnost Kočevskega je njegova geografska lega in zgodovina, ki je kulminirala od postopnih valov poselitve nedotaknjene gozdne in kraškega območja do izrazito intenzivnih, pogosto krutih zgodovinskih dogodkov (vpadi Osmanov, druga svetovna vojna, vojaško zaprto in politično marginalizirano območje), ki so vplivali na njegov (ne)razvoj. Žal so posledice (pol)pretekle zgodovine še vedno prisotne v vsakdanjiku. V zadnjih desetletjih se skuša lokalno prebivalstvo rešiti spon preteklosti in veliko energije usmerja v izboljšanje socialnih in gospodarskih razmer ter v kakovost življenja. Za mlade so izzivi stanovanjske problematike, druženja, medosebnih odnosov in vključevanja v družbo prepoznani kot najbolj pereči.⁸¹ Številni lokalni prebivalci menijo, »da zmorejo«, a socialni položaj in način razmišljanja še nista dosegla slovenskega povprečja. Raziskava mnenj uveljavljenih posameznikov in lokalnih poznavalcev je pokazala, da Kočevje danes še vedno močno čuti posledice poosamosvojitvenega prehoda, čeprav spomin na težavno obdobje z novjšimi gospodarskimi uspehi nekoliko blede. V občini namreč še vedno vlada brezposelnost, saj je bila sredi leta 2023 9 %, povprečje v Sloveniji pa pod 5 %, ⁸² velik pa je bil tudi delež nižjeusposobljene delovne sile.⁸³ Propadla podjetja oživljajo šele v zadnjem obdobju. Pri mnogih domačinih še vedno prevladujejo apatija, melanhlija, vdanost v usodo in pričakovanje, da jim zaposlitev in določene občinske dobrine kar pripadajo, pri ljudeh z drugih koncev Slovenije pa prepričanje, da je Kočevje še vedno »nekje daleč«, v geografskem smislu ali v zgodovinski prisposobi. Postopen razvoj v novjšem času še vedno ni nadomestil splošnega nezaupanja ter večini prebivalstva omogočil gospodarske blaginje. Pozitivne signale daje novejša družbena in okoljska infrastruktura, kot na primer športna dvorana, čistilna naprava, urejanje jezera in povečan turistični obisk, kar omogoča nadaljnji razvoj območja.

Kočevski primer dokazuje, da sta sprememba gospodarske strukture in zagotovitev podpornega okolja z veliko volje, znanja in sodelovanja zainte-

resiranih posameznikov mogoča že kratkoročno, medtem ko je za prilagoditev miselnega okvirja (vključno z vzgojo kadrov) ter širše materialne blaginje potrebno daljše časovno obdobje.

FINANCIRANJE

Prispevek je bil deloma pripravljen v okviru raziskovalnega programa »Geografija Slovenije« (P6-0101) in temeljnega raziskovalnega projekta »Mesta brez vrednosti? Družbeno-gospodarska preobrazba industrijskih mest v Švici in Sloveniji« (N6-0157), ki ju (so)financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

VIRI IN LITERATURA

USTNI VIRI

- Intervju 1: Predstavniki/ca občinske uprave. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.
- Intervju 2: Predstavniki/ca javnega podjetja. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.
- Intervju 3: Predstavniki/ca javnega zavoda s področja kulture. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.
- Intervju 4: Predstavniki/ca javnega podjetja. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.
- Intervju 5: Predstavniki/ca izobraževalne ustanove. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.
- Intervju 6: Predstavniki/ca javnega zavoda s področja kulture. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.
- Intervju 7: Predstavniki/ca javnega zavoda s področja kulture. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.
- Intervju 8: Predstavniki/ca turističnega sektorja. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.
- Intervju 9: Predstavniki/ca javnega podjetja. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.
- Intervju 10: Predstavniki/ca občinske uprave. Ustni vir. Diktafonski zapis hranijo avtorji, 2022.

LITERATURA

- Adam, Lucijan: Donesek k zgodovini Ortenburžanov na Dolenjskem: kratka razprava o nekaterih neresenih oz. manj znanih vprašanih dolenjske srednjeveške zgodovine. *Kronika*, 43, 1995, 3, str. 7–13.
- Bernik, Stane: *Kočevje: urbanistično-arhitekturni oris*. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo Ljubljana, 1969.
- Bole, David in Senčar Mrdaković, Marko in Tiran, Jernej: From a mining town to a town of industrial multinationals: Explaining transformation through human agency and mining assets. *The Extractive Industries and Society* 14, 2023, 101243, str. 1–113. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.exis.2023.101243>
- Bučinel, Martin in Koželj, Mia in Krebs, Ema in Krnjak, Barbara in Požar, Luka in Prekoršek, Barbara

⁸¹ Bučinel et al., Problemi mladih v Sloveniji.

⁸² Iskalci zaposlitve.

⁸³ SURS: Delovno aktivno prebivalstvo; SURS: Osnovne skupine prebivalstva.

- in Prodan, Lea in Sotenšek, Domen in Šmerc, Tina in Tominec, Jure in Razpet, Branka in Nared, Janez: Problemi mladih v Sloveniji: raziskava s poudarkom na kakovosti bivanja, stanovanjih in delovnih mestih. *Geografski vestnik* 94, 2022, 1, str. 91–113. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94105>
- Džajić Uršič, Erika in Jelen, Igor: From industrial district to industrial symbiosis: An opportunity. The case of the Ponte Rosso industrial area, Italy. *Acta geographica Slovenica* 62, 2023, 3, str. 21–32. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.10513>
- Fajfar, Simona: Dve razvojni agenciji, a čedalje manj služb. *Delo*, 18. 6. 2014, str. 12.
- Fajfar, Simona: Kočevska potrebuje več podjetnosti. *Delo*, 3. 8. 2013, str. 14.
- Ferenc, Mitja: *Kočevska – pusta in prazna. Nemško jezikovno območje na Kočevskem po odselitvi Nemcev*. Ljubljana: Modrijan, 2005.
- Ferenc, Mitja: *Prikrito in očem zakrito. Prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne*. Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 2005.
- Friš, Darko in Jenuš, Gregor in Šela, Ana: Slovenska politična emigracija skozi oči Službe državne varnosti v šestdesetih letih. *Acta Histriae* 29, 2021, 4, str. 1073–1114. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2021.42>
- Gašperič, Primož: A new standardized methodology for analyzing cartographic information on old maps. *Acta geographica Slovenica* 63, 2023, 1, str. 23–49. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS10.867>
- Gole, Nejc in Rajšek, Bojan: »Ne pride vsak dan takšno podjetje na periferijo«. *Delo*, 31. 1. 2017, str. 3.
- Gole, Nejc: Kočevje postaja eno izmed središč robotike. *Delo*, 15. 5. 2018, str. 9.
- Gorjan-Borko, Dragica: *Geografija mesta Kočevja* (diplomsko delo). Ljubljana, 1965.
- Gradišnik, Marina: *Ribnica, the greatness of being small: the history of Ribnica from the prehistoric settlement near Žlebič to the nineties of the previous century*. Ribnica: Muzej Miklova hiša, 2007.
- Grillitsch, Markus in Sotarauta, Markku: Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in Human Geography* 44, 2020, 4, str. 704–723. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132519853870>
- Guštin, Damijan in Jerbič Perko, Vesna in Kordiš, Ivan: *Osvoboditev Kočevske*. Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2005.
- Hacquet, Baltazar: *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven: deren geographische Ausbreitung von dem adriatischen Meere bis an den Ponto, gderen Sitten, Gebräuche, Handthierung, Gewerbe, Religion u. s. w. nach einer zehnjährigen Reise und vierzigjährigem Aufenthalte in jenen Gegenden*. Leipzig: im Industrie-Comptoir, 1801–1808.
- Jaklitsch, Helena: Pozabljeni sosed. *Spomin, II = Memory, II*, 13, 2019, 1, str. 78–96. DOI: <https://doi.org/10.4312/ars.13.1.78-96>
- Jerbič Perko, Vesna: *Industrija na Kočevskem* (razstavni katalog). Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2014.
- Jerbič Perko, Vesna: *Rudnik rjavega premoga Kočevje* (razstavni katalog). Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2005.
- Južnič, Stanislav: Južna meja »Kočevskega otoka« v 15. in 16. stoletju. *Kronika* 43, 1995, 3, str. 14–22.
- Klabjan, Borut: Graditi partizanski spomin v socialistični Jugoslaviji: Slovenski primer v času po drugi svetovni vojni. *Acta Histriae* 30, 2022, 2, str. 513–534. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2022.22>
- Kordiš, Ivan: Peter Kozler and his map of the Slovenian land and its provinces (1849–1871). *Imago Mundi* 68, 2016, 2, str. 212–231. DOI: <https://doi.org/10.1080/03085694.2016.1171488>
- Kosi, Miha: Gospodje Turjaški in plemiški svet na jugovzhodu cesarstva. *Grad Turjak* (ur. Miha Preinfalk, Mija Oter Gorenčič, Renata Komić Marn). Ljubljana: Založba ZRC, 2020, str. 89–146 (*Castellologica Slovenica*, 2).
- Lampič, Barbara in Mikša, Peter in Rebernik, Lea in Tičar, Jure: Razširitev Evidence prikritih vojnih grobišč z arhivskimi podatki Katastra jam. 3.450 umorjenih: bratomor v Jami pod Macesnovo gorico. Ljubljana: Družina, 2024, str. 275–293.
- Mikša, Peter in Lampič, Barbara: Podatkovna in prostorska baza prikritih vojnih grobišč v spletnem okolju ArcGIS kot pripomoček za zgodovinsko in geografsko raziskovalno delo. *Retrospektive* 6, 2023, 1, str. 257–277.
- Moric, Anja: A German »linguistic island« or a linguistically mixed region? Multilingual practices in the Kočevska (Gottschee) area. *Traditiones* 50, 2021, 2, str. 123–140. DOI: <https://doi.org/10.3986/Tradition2021500207>
- Moric, Anja: Domovina globoko v srcu – Kočevski Nemci v diaspori. *Etnolog* 24, 2014, 81–104.
- Perko, Drago in Ciglič, Rok in Hrvatin, Mauro: Landscape macrotypologies and microtypologies of Slovenia. *Geoscapes* 3, *Acta geographica Slovenica* 61, 2021, 3, str. 8–89. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.10384>
- Perko, Drago: The first world atlas in Slovenian, and Slovenian territory in some early world atlases. *Acta geographica Slovenica* 63, 2023, 2, str. 91–139. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.10384>
- Ribnica skozi stoletja* (ur. Drago Zdunič, Janez Debeljak, France Grivec). Ribnica: Skupščina občine, 1982.
- Rus, Jože: Jedro kočevskega vprašanja: zgodovina, sedanjost in bodočnost kočevskega gospodarstva in njegovih prirodnih in socialnih podlag. *Kočevski zbornik: razprave o Kočevski in njenih ljudeh*. Ljubljana: Družba sv. Cirila in Metoda, 1939, str. 131–173.

- Rustja, Karel: *120 let kočevske železnice*. Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2015.
- Simonič, Ivan: *Zgodovina kočevskega ozemlja. Kočevski zbornik: razprave o Kočevski in njenih ljudeh*. Ljubljana: Družba sv. Cirila in Metoda, 1939, str. 45–130.
- Šega, Anton: *Gotenica in njeni ljudje*. Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, 2017.
- Šorn, Jože: Premogovništvo na slovenskem ozemlju do sredine 19. stoletja. *Zgodovinski časopis* 18, 1964, str. 23–74.
- Tomažič, Janez: Postavljen temeljni kamen za širitev Yaskawe v Kočevju. *Spletno Delo*, 24. 4. 2024. <https://www.delo.si/razno/postavljen-temeljni-kamen-za-siritev-yaskawe-v-kocevju/#> (dostop 21. 5. 2024).
- Valenčič, Vlado: Tovorništvo na Kranjskem. *Zgodovinski časopis* 35, 1981, 3, str. 243–277.
- Zajc, Marko: The Kolpa as a border river in the newspaper Slovenski narod, 1868–1914. *Acta geographica Slovenica* 62, 2022, 1, str. 65–76. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.7555>
- Zajec, Milan in Kozina, France in Dejak, France: *Ušli so smrti: poročila treh rešencev iz množičnega groba v Kočevskem Rogu*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba, 1998.

SPLETNI VIRI

- AJPES: *Poslovni register Slovenije, firma*, 2022 <https://www.ajpes.si/prs/> (dostop 16. 5. 2024).
- Companywall: *Koles, d. o. o.*, 2022 <https://www.companywall.si/podjetje/koles-doo/MM75j6HC> (dostop 20. 5. 2024).
- Iskalci zaposlitve: Stopnja registrirane brezposelnosti, 2023. <https://www.ess.gov.si/partnerji/trg-dela/trg-dela-v-stevilkah/stopnja-registrirane-brezposelnosti/> (dostop 14. 9. 2023).
- SURS (Statistični urad Republike Slovenije) Izbrani podatki po občinah, Slovenija, letno, 2023: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/2640010S.px> (dostop 23. 11. 2023)
- Delovno aktivno prebivalstvo po občinah prebivališča, doseženi izobrazbi in spolu, Slovenija, letno, 2023: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0764721S.px> (dostop 20. 9. 2023).
- Osnovne skupine prebivalstva po spolu, občine, Slovenija, polletno, 2023: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05E1022S.px> (dostop 20. 9. 2023).

Via Tinus le Roux: Kocevje attacks by SAAF 19 sqdn 1945 <https://saafww2pilots3.yolasite.com/kocevje-attacks-by-saaf-19-sqdn-1945.php> (dostop 28. 8. 2023).

SUMMARY

The Kočevje Region Between the Hammer And the Anvil: a History of Political Experimentation

Kočevje is a region in the south of Slovenia that has been decisively shaped by external political and economic influences. In the past, as a peripheral uninhabited area, it became a place of settlement for German inhabitants for more than 600 years. During the Second World War, most of the population was displaced and many settlements were destroyed. Because of its emptiness and remoteness, the new socialist authorities transformed the area into a testing ground for economic, social and land reforms as well as blocked off part of it for military purposes. After the collapse of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, the region was left with no clear vision for the future and an apathetic local community. After two decades of widespread economic and social decline, it reached rock bottom, with the highest unemployment rate in the country.

In this research, we were interested in how external and internal political decisions have (co-)created contemporary change and local community development. We examined key socio-economic milestones and the role of actors in historical development. We have found that, over the past decades, the Kočevje region has shown a close interdependence between external influences (politics, economy, culture) and its own (in)decision-making capacities (unfavourable location, struggle for survival, resignation). We highlighted three milestones that have defined the development of the Kočevje region since 1991. The period between 1991 and 2010 marked a post-independence transition, when the economy was collapsing, the transition to capitalist rule was largely unsuccessful, and the population was emigrating. The post-2010 period brought about a change in local government. The new municipal leadership broke with passive and clientelist politics and gradually improved the Kočevje region's self-image. After 2016, a Yaskawa factory opened there giving the Kočevje region the status of a reliable and business-friendly region that encourages investment and capital inflows as well as raises the standard and self-confidence of the local population and a positive external image.